

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Колесник В.В. Мемуари Тадеуша Бобровського (1829-1894) як джерело з історії Правобережної України // Подільська старовина: Наук. зб. Вип. IV / Вінн. обл. краєзн. Музей. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – 408 с.: іл.
2. Aftanazy R. Dzieje rezyencji na dawnych kescach Rzeczypospolitej. – Wyd. Drugie przejrzone i uzupelnione. – Wroclaw, 1996-1997. – Т.9-11.
3. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863-1914: поляки в соціо-етнічних конфліктах / Пер. з фр. З.Борисюк; Наук. ред. Н.Яковенко. – К.:Критика, 1998. – 334 с.
4. Колесник В.В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біогр.слов./ Вікторія Колесник. – Вінниця: ВМГО, 2007. – 1008 с.
5. Костиця М. Співець морської романтики // Велика Волинь. – Вип.37. Бердичівська земля у плині часу. Матеріали Міжнар. наук. краєзн. конф. Т. 1. – Житомир, 2007. – 148 с.
6. Bobrowski T. Pamiętnik mojego zycia / Oprac., wstępem i przypisami opatrzył S.Kieniewicz. – Warszawa, 1979. – Т. 1. O sprawach i ludziach mego czasu. – 508 s.
7. Bobrowski T. Pamiętnik mojego zycia / Oprac., wstępem i przypisami opatrzył S.Kieniewicz. – Warszawa, 1979. – Т. 2. Wspomnienia wieku dojrzałego. – 680 s.

A.V. Barvinok ШЛЯХТЫ ПОДОЛЬЕ В ПОДГОТОВКЕ КРЕСТЬЯНСКОЙ РЕФОРМЫ 1861 Г. В ЗЕРКАЛЕ МЕМУАРЫ ТАДЕУША БОБРОВСКОГО

Деятельность правобережной дворянства в органах сословного управления региона во второй половине XIX века была широкоаспектной. В статье акцентируется внимание на Подольском губернском дворянском комитете по подготовке крестьянской реформы 1861 г., одним из источников изучения которого послужили мемуары Т. Бобровского.

Ключевые слова: Т. Бобровский, мемуары, крестьянская реформа, шляхта, Подольский губернский дворянский комитет.

A.V. Barvinok THE NOBILITY OF PODOLSK PROVINCE IN THE PREPARATORY PROSESS TO THE PEASANT'S REFORM IN 1861 ACCORDING TO MEMOIRS OF TADEUSH BOBROVSKY

The activity of the right-bank nobility in the organs of the main region's governing was wide aspected at the second half of the XIX century. In the article the accent is made on the Podolsk province nobility committee which deals with the preparation for the peasant's reform in 1861. The Memoirs of T. Bobrovsky were served as one of the sources to study it.

Keywords: T. Bobrovsky, memoirs, peasant's reform, nobility, Podolsk province nobility committee.

УДК 94(477.43/44) (051)746

Л.А. Іваневич

НАРОДНА ВИШИВКА УКРАЇНЦІВ ПОДІЛЛЯ В ЛИСТАХ Ю. АЛЕКСАНДРОВИЧА

На підставі наявної епістолярної спадщини Ю. Александровича у статті висвітлюються раніше невідомі факти про народну вишивку українців Поділля.

Ключові слова: Ю. Александрович, Д. Яворницький, листи, музей, етнографія, вишивка, Поділля, орнамент, народний одяг.

Народна вишивка є унікальним явищем у культурній спадщині української нації. Причому кожний регіон України володіє власними, притаманними лише йому рисами цього виду традиційно-побутового мистецтва. Та навіть в одному регіоні в різних селах існують свої особливості художньо-стильових канонів вишивання, характерні магічні мотиви-символи, переважаючі орнаментальні сюжети й відповідна кольорова гама. Тому для історико-етнографічної науки сьогодні є актуальним питанням дослідження базових основ художніх особливостей вишивок усіх куточків України, в т.ч. й Поділля.

Одним із джерел вивчення даної проблематики є писемні пам'ятки, зокрема матеріали епістоляріїв українських учених, дослідників та культурно-просвітницьких діячів кінця XIX – початку XX ст. Недарма приватні листи, які найбільш повноцінно відображають думки і характер дописувача, дуже часто називають автобіографією душі людини. Приватне листування, об'єктивно віддзеркалюючи події часу, містить історично важливу інформацію різноманітного характеру. Насамперед листи є справжнім, реальним, або так би мовити «живим» джерелом для пізнання життєвих шляхів і творчих досягнень представників української інтелігенції та взаємовідносин між ними. Поряд із цим приватне листування дає

.....
можливість неупереджено й достовірно досліджувати культурно-просвітницьке життя України в різні періоди її державно-політичного розвитку. Саме в період українського національного відродження епістолярна культура України досягнула свого апогею завдяки активізації суспільно-політичних та культурних процесів. Заборона до 1905 р. видання книг і періодики українською мовою, неможливість відкрито висловлювати національні погляди сприяли наданню епістолярному жанру спілкування особливо великого значення й популярності.

Важливу інформацію про локальні особливості подільської вишивки містять, зокрема, листи Ю.С. Александровича до Д.І. Яворницького. Матеріали приватного листування цих українських учених використали в своїх працях такі вітчизняні науковці, як С.Абросимова, в контексті загального дослідження, систематизації й оприлюднення величезної за обсягом епістолярної спадщини Д.І. Яворницького [1], О. Коляструк – вивчаючи життєвий і творчий шлях Юрія Александровича [2] та А. Трембіцький – досліджуючи музезнавчу діяльність Ю.С. Александровича [3].

Автор статті має на меті проаналізувати факти, одержані з листування відомих діячів України, що стосуються характеристики народної вишивки українців Поділля та їх значення для сучасних історико-етнографічних досліджень.

Александрович Юрій Семенович (1894-193?) – український етнограф, мистецтво- та музезнавець, колекціонер, краєзнавець, етнограф і архівіст, член Подільського Церковного Історико-археологічного товариства; народився в с. Степашки Гайсинського повіту Подільської губернії (нині Вінницька обл.) [4]. Хоча впродовж нетривалого життєвого шляху Юрію Семеновичу Александровичу й довелося попрацювати в багатьох музеях, проте в кожному з них він повністю віддавався кропіткій та складній роботі збирання й збереження історичних старожитностей і предметів побуту українців. Так, у 1914 р. Д. Яворницький допоміг Ю. Александровичу влаштуватися в музей Подільської губернії на посаду хранителя культурно-історичного відділу. Внаслідок подій Першої світової війни наприкінці 1914 р. музей разом із земською управою був евакуйований у Вінницю, куди й переїхав Юрій Семенович [5]. Наступного року він разом із музеєм повернувся в Кам'янець-Подільський, але вже в 1916 р. музей знову евакуювали до Вінниці і в Кам'янець-Подільський музей, як і дослідник, більше не повернулися [6]. Невдовзі Ю. Александрович прийняв пропозицію стати завідувачем архівно-музейного відділу Подільської губернської народної управи у Вінниці [7, с.240-241]. Проте вже на початку 1919 р., завдяки зусиллям Ю. Александровича, Г. Брілінга, Д. Грепачевського та В. Коренева, у Вінниці було відкрито народний музей Поділля, де й продовжив музезнавчу роботу Юрій Семенович [8]. Однак і тут дослідник затримався ненадовго: у 1920 р. переїхав до Києва, де став науковим співробітником музею-заповідника Києво-Печерської лаври. У 1921 р. він повертається до Вінниці на посаду завідувача губернським архівним управлінням. За ініціативи музезнавця в 1921-1924 рр. було зареєстровано і взято під охорону 1231 архів губернії, пізніше на цій базі було засновано Державний архів Вінницької області. Крім того, протягом 1924-1927 рр., Юрій Семенович завідував етнографічним відділом Київського сільськогосподарського музею та активно співпрацював із Кабінетом вивчення Поділля при Вінницькій філії бібліотеки ВУАН [9].

Дмитро Іванович Яворницький (1855-1940) – український історик, археолог, етнограф, фольклорист, письменник, музеолог, громадський діяч, академік ВУАН, протягом 1902-1933 рр. директор Дніпропетровського історичного музею, народився в с. Сонцівки на Харківщині [10].

Перебуваючи в містечку Мурафа Подільської губернії (нині Шаргородський р-н, Вінницька обл.), Ю. Александрович у своєму листі від 22.07.1911 р. звертався до Дмитра Івановича з проханням дозволити йому допомогти Дніпропетровському музею ім. О.М. Поля (Олександр Миколайович Поль (1832-1890) – український дослідник-археолог, краєзнавець і колекціонер з Дніпропетровщини, українсько-німецького роду [11]). Юрій Семенович висловлював бажання продати музеєві або частково обміняти на книги з історії, антропології, етнографії й археології свою значну колекцію народного орнаменту Подільської губернії. Зібрана власними силами з подільських сіл і міст його колекція переважно складалася зі зразків орнаментів на вишивках. Зразки вишивок із різноманітного одягу та інших побутових речей були добре опрацьовані з наукової точки зору й наклеєні на картонні картки, зброшуровані в своєрідний альбом. До того ж Ю. Александрович підкреслював, що всі орнаментальні сюжети мали точну дату і місце походження, народну назву орнаменту, назву одягу, з котрої був взятий орнамент, та інші відомості про ці етнографічні експонати. «При составленію – точність була

на першим пляні і чого не знало ся, того не писало ся. Думаю, що ся колекція може бути хорошим матеріалом для дослідувача українського народного орнаменту і того пропоную Вам її набути для Музея», – писав дослідник [12].

Повернувшись із етнографічно-дослідницької подорожі по території Поділля в серпні 1911 р., Ю.С. Александрович у листі до Д. Яворницького висловлював свої враження. Особливо він згадував красу народних виробів майстрів із подільських сіл на Вінниччині понад берегом Дністра, де дозбирував матеріал для своєї колекції вишиваних орнаментів. Юрій Семенович дякував Дмитру Івановичу за серйозне та позитивне ставлення до його пропозиції щодо купівлі колекції, адже він ці матеріали «чуть було уже не збув за кордон. Ну, хоч лишаються они теперечки, хвалити Бога і дякуючи Вам, – на Україні! З свого боку піду, скільки зможу, на зустріч того, що б матеріали за кордон не утікали, но прошу і Вас се зробити і від себе». Причому Ю. Александрович назвав уже точну ціну колекції – 150 руб., – яка на той час була невеликою платою за таку вагому й вартісну працю, адже ним була зібрана «хороша, правдива» ілюстрація орнаментів з усієї Подільської губернії. Крім цього, дослідник повідомляв про наявність у нього ще збірки орнаментів із Полтавщини, яка була меншою за кількістю зразків, котрі до того ж не були належним чином науково опрацьовані й не мали інформації про дату й місце походження орнаменту. З цієї причини Юрій Семенович вважав цінною колекцію полтавських орнаментів переважно для художників і обіцяв привезти її Дмитру Яворницькому на показ восени. Колекцію ж подільських орнаментів він обіцяв вислати залізницею після того, як завершить дописувати на таблицях орнаментальних сюжетів примітки, котрі стосуються зв'язку існуючих варіантів форм народного орнаменту з відмінностями народного говору [13].

Наприкінці вересня 1911 р. Ю. Александрович у своєму листі просив Д. Яворницького ще трохи зачекати з купівлею колекції, оскільки він доробляв примітки на картках орнаментів і доопрацьовував нещодавно зібрані зразки орнаментальних мотивів вишивок на теренах Поділля [14].

Ю. Александрович, спілкуючись з українською письменницею, фольклористом, етнографом та культурно-громадською діячкою О. Косач (1849-1930), отримав від неї допомогу щодо влаштування «хранителем» культурно-історичного відділу музею Подільської губернії. Наприкінці 1913 р. Ольга Петрівна в листі до Дмитра Івановича, дякуючи йому за рекомендацію для доньки – Ольги Кривинюк, надала гарну, позитивну характеристику Юрієві Семеновичу, якого знала вже декілька років і вважала порядною людиною та фаховим етнографом. На її думку, підтвердженням цьому є зібрані Ю. Александровичем колекції вишивок, які Д. Яворницький придбав у нього для музею і які містили матеріал «величезний, а при тім усі зразки – суті, без прикмет якогось упадку чи спотворення чи іншого (ганджу). Се не «колекціонер», а вчений і тямущий прихильник нашої етнографії й археології, що вкладає в свою працю ще й душу, патріотично-українську любов» [15]. О. Косач згадувала її зустрічі та наукові бесіди з Ю. Александровичем у Києві про його нові цікаві етнографічні й археологічні знахідки, тому просила Д. Яворницького допомогти йому влаштуватися при подільському музеєві, для якого «се був би справжній «клад» ...для всіх друзів нашої етнографії та археології була б та втіха, що біля впорядкування земського музею в такому цікавому краю, як Поділля, заходилась таки така порядна, тямуща й ретельна людина» [16].

І вже в листі від 25.02.1914 р. Ю. Александрович дякував Д. Яворницькому за сприяння в отриманні посади в музеї Подільської губернії. Етнограф повідомляв, що музей поки що являє собою практично одні голі стіни, але обіцяв його скоро поповнити різноманітними колекціями, котрі мав намір збирати в подільських містах і селах та за межами Поділля, де також стелиться багата на народні мистецькі витвори українська земля [17].

Таким чином, Ю.С. Александрович, як справжній фаховий знавець, дослідник історії, етнографії, археології та архітектури Поділля, сподвижник і організатор музейної справи на теренах краю, збирав, описував, досліджував, зберігав і примножував національну історико-культурну спадщину України. Про його внесок у цю справу ми маємо змогу детальніше дізнаватися саме завдяки приватному листуванню вченого з відомими українськими діячами. Його епістолярна спадщина розкрила важливу інформацію для істориків, етнографів і краєзнавців щодо місця знаходження однієї з найцінніших колекцій зразків подільської народної вишивки, зібраної ним власноруч. Юрій Семенович, вклавши душу в своє дітище, практично здійснив величезну дослідницьку та наукову роботу. Опрацьовані ним зразки вишивок містили відомості про точну дату й місце їх походження, народну назву орнаменту,

.....
техніку вишивання, назву одягу, з котрої був взятий орнамент, власника вишивки тощо. Тому з наукового погляду колекція українського етнографа є глибоким і надзвичайно вартісним джерелом етнологічної та мистецтвознавчої інформації.

* – збережено мову автора.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. Вип. 2. Листи діячів культури до Д.І. Яворницького / Упоряд.: С.В. Абросимова, Н.Є. Василенко, А.І. Перкова та ін.; Вступ. ст. С.В. Абросимової; Під загальною ред. Н.І. Карустіної. – Дніпропетровськ, 1999. – 460 с.
2. Коляструк О. Штрихи до портрета поділлєзнавця Ю.С. Александровича за матеріалами приватного листування з Д.І. Яворницьким // Друга Могилів-Подільська краєзнавча конференція. – Могилів-Подільський, Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – С. 224-228.
3. Трембіцький А. До історії життя і діяльності музеєзнавця Юрія Александровича // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 120-й річниці заснування Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. / [редкол.: Л. П. Станіславська (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2010. – С. 257-262.
4. Баженов Л. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку XX ст.: Становлення. Історіографія. Біобібліографія. – Хмельницький: Доля, 1995. – С. 180.
5. Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького... – С. 14-16.
6. О музее Подольской губернии. Доклад Подольской управы 6 очередному Губернскому Земскому собранию. – Кременец-Подольский, 1917. – № 83. – С. 423.
7. Ляхощкий В.П. Тільки книжка принесе волю українському народові...: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона). – К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2000. – 664 с.: іл.
8. Баженов Л. Історичне краєзнавство Правобережної України... – С. 145-146.
9. Трембіцький А. До історії життя і діяльності музеєзнавця – Юрія Александровича... – С. 260-261.
10. Жуковский А. Яворницький Дмитро // Енциклопедія Українознавства-II (Далі ЕУ-II). В 11 томах. – Львів: НТШ, 2000. – Т. 10. – С. 3955-3957.
11. О. О. Поль Олександр // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 1996. – Т. 6. – С. 2230.
12. Лист Ю.С. Александровича до Д.І. Яворницького від 22.07.1911 р. // Дніпропетровський історичний музей (далі ДІМ). – КП – 69610/Арх – 12615.
13. Лист Ю.С. Александровича до Д.І. Яворницького від 12.08.1911 р. // ДІМ. – КП – 69611/Арх – 12616.
14. Лист Ю.С. Александровича до Д.І. Яворницького від 28.09.1911 р. // ДІМ. – КП – 69612/Арх – 12617.
15. Лист О. Пчілки до Д.І. Яворницького кінець 1913 р. // ДІМ. – КП – 78912/Арх – 16745.
16. Там само.
17. Лист Ю.С. Александровича до Д.І. Яворницького від 25.02.1914 р. // ДІМ. – КП – 68614/Арх – 12619.

Л.А. Иваневич НАРОДНАЯ ВЫШИВКА УКРАИНСКИЙ ПОДОЛЬЕ В ПИСЬМАХ Ю. АЛЕКСАНДРОВИЧ

На основании имеющейся эпистолярного наследия Ю. Александровича в статье освещаются ранее неизвестные факты о народной вышивке Украинский Подолья.

Ключевые слова: Ю. Александрович, Д. Яворницкий, письма, музей, этнография, вышивка, Подолье, орнамент, народная одежда.

Ivanevich L.A. NATIONAL EMBROIDERY OF UKRAINIAN PODILLYA IN THE LETTERS OF U. ALEKSANDROVICH'S*

On the basis of epistolary inheritance U. Aleksandrovich's the earlier unknown facts of national embroidery Ukrainian of Podillya are shown in the article.

Keywords: U. Aleksandrovich, D. Iavorniczky, letters, museum, ethnography, embroidery, Podillya, ornament, national clothes.